

Slovenski Pravniki.

Leto XXIII.

V Ljubljani, 15. oktobra 1907.

Štev. 10.

Beseda k vprašanju o reformi pravnih študij.

Dr. Št. S. v Celju.

»Die Rechtswissenschaft auf historischer Grundlage steht ohnmächtig den socialen Bedürfnissen gegenüber; die Staatswissenschaften, welche nie eine sichere Grundlage hatten, verlieren ihr Ansehen . . .«

Ratzenhofer, Sociologische Erkenntnis, št. 4.

Vprašanje o reformi pravnih študij je postalo zopet aktualno. Tokrat izhaja reforma od vseučilišč samih, kar je tem bolj vredno pozora, ker se je še pred nedavnim časom moral najboljši poznavatelj avstrijskih inštitucij, Gustav Ratzenhofer, o naših univerzah izraziti, da jim je tuja misel preosnove, in da izhaja, ako se kaj stori, to od vlade, sicer bi ostala naša vseučilišča na istem močvirnem stališču kakor angleška. (Wesen und Zweck der Politik, III. zvezek, str. 277.) Pa kdor je opazoval velikanski razvoj naravoslovnih in socialnih ved zadnja desetletja — ponajveč vršeč se izven vseučilišč! — in njih vpliv na vse druge stroke znanstva, zlasti na pravoslovje, ter po njih provzročeni prevrat v svetovnem naziranju, je vedel, da se dosedanje organizacije ved ne da vzdržati in da mora prej ko slej priti do reforme. Ne vidi se še sicer v dosedanjih javnih glasovih tistih velikih korakov, po katerih bi se imela vršiti preustrojitev organizacije najvišje znanosti po zmislu globokega in dalekoglednega načrta Ratzenhoferja (l. c. str. 269—279 in Kritik des Intellects, str. 130 sl.), pa že to, da so začutili vseučiliški krogi sami potrebo reforme, je znak, da zmaga socijološkega spoznanja ni več daleč, in jamči, da se bo velika reforma v organizaciji ved izvršila v doglednem času po zmislu tega spoznanja. Naravno je, da se je v pravoslovju, v vedi, ki

je s socialnim razvojem v najtesnejšem stiku, prej kakor v drugih strokah začutila potreba, svojo organizacijo spraviti v soglasje s temeljno smerjô vede in socialnim razvojem. Koliko da se bo zdaj v vseučiliščih in deloma tudi izven njih sprožena in započeta akcija za preustrojitev pravnih študij po svojem končnem uspehu približala zahtevam, ki jih stavi na pravne vede socijologično spoznanje in potreba življenja ter idealnemu sestavu znanosti sploh, to zavisi od toliko in tako raznovrstnih okolnosti, da bi imela vsaka sedanja sodba na sebi znak neznanstvenega ugibanja. Vendar pa je potrebno, da se stvar pozornim očesom zasleduje, da se razne reformne predloge in publicistične glasove preišče, koliko imajo pozitivne vsebine, da se to reformo sploh smatra bolj za stvar širše javnosti, kakor zgolj profesorskih in dijaških krogov, kajti dobro urejene pravne študije so za razvoj medsebojnih človeških odnošajev v civilizatornem smislu večje važnosti, kakor se more na prvi pogled misliti. In tudi mi, ki še nimamo svojega vseučilišča, imamo globok interes na tej reformi; saj mora biti tudi ena glavnih točk pri preporodu vseučilišč, da bodo narodno enotna. Tem manj sme iti vprašanje glede reforme pravnih študij mimo nas, ne da bi vzbudilo zanimanje, kako bode naše bodoče torišče najvišje vede urejeno, da bo služilo v vsej meri ne samo praktični znanosti, ampak tudi razvoju pozitivno-naprednih stremljenj in civilizatornega svetovnega naziranja v družbi in posamezniku. To v opravičenje naslednjih vrstic, ki se naj jih vzame za skromen donesek k reformnemu vprašanju, kakor je nastal iz poljubno zbranih opazk deloma še iz vseučilišnih let, deloma še iz skušenj v praksi in povodom čitanja raznih mnogih, v javnost došlih reformnih predlogov oficijalnega in privatnega značaja.

Če naj pravne študije dosežejo svoj namen, morajo biti tako urejene, da ne podajo pravniku le strokovne izobrazbe v poznanju, razumevanju in umnem razlaganju veljavnih zakonov, ampak da ga tudi splošno tako naobrazijo, da more potem v vsaki stroki, kjer mu je delovati, izvrševati odkazani mu delokrog v civilizatornem zmyslu. Sicer pa prvega brez drugega ni možno misliti. Dosedanji ustroj pravnih študij ni zadostoval tem nalogam; to dokazuje za potrebno spoznana reforma. Polovico

pravnih študij je tvoril študij historičnega prava, rimskih juristov in kanoničnih sholastov ter več ali manj ponesrečenih poskusov, da se iz zgodovine germanskih plemen srednjega veka izkonštruirata takozvano nemško pravo. Nekak nameček tem trem skupinam se je pridružila v novejšem času avstrijska ustavna in pravna zgodovina. Kdo slušateljev se je poleg tega zmenil še za predpisani koleg »pravne filozofije« in kak čisto izven sestava stoječ filozofski koleg, recimo v najboljšem slučaju »teorijo spoznanja«? Historični kolegi brez najmanjše organične zveze, brez skupne tendence; pravna filozofija zanemarjena od predavateljev in slušateljev in navadno desetletja zaostala za razvojem, a filozofski koleg prikrojen le za strokovne filozofe, — to naj bi bilo nudilo pravniku splošno naobrazbo, mu odprlo pogled v prostorno svetišče Temide in ga usposobilo ne samo za študij pozitivnega privatnega in javnega prava, ampak tudi za razumevanje in rešitev vseh tako raznolikih in preštevilnih nalog praktične pravne uporabe! Študij takozvanih političnih strok, kakor državnega, upravnega in finančnega prava ter narodne ekonomije pa se sploh smatra po sedanjem učnem načrtu in radi tega dosledno tudi od dijaštva za nekaj bolj postranskega, poslušanje teh predavanj za nepotrebno, sicer pa ponajveč onemogočeno radi priprave za judicijalni izpit, in pravnik še le seže, ko ima absolutorij že v rokah, kar brez vsake izbire in sestava po eni ali drugi priporočani mu čim krajši knjigi, da se v najkrajši dobi pripravi tudi za izpit iz politične stroke pravnih študij, — in s tem je naobrazba pravnika končana. Opravičeno toži radi tega Ratzenhofer (l. c. str. 276): »Die Universität ist hinter den socialen Bedürfnissen zurückgeblieben. Wichtige Berufe, wie z. B. die politische Verwaltung, schliessen sich aushilfsweise an die für ihre Zwecke unzulängliche Rechtsfakultät an. Die Vorbildung ist vorwiegend fachlich, wodurch sie einseitig bleibt und den Einblick in die Wechselbeziehungen aller Lebensaufgaben ausseracht lässt.«

Dosedanji prej označeni sestav pravnih študij ne odgovarja davno več svoji nalogi. Študij historičnega prava je tako za razumevanje pozitivnega prava kakor za takozvano splošno naobrazbo pravnikov brezpomemben; način obravnavanja pozitivnega prava je enostransko formalen in neznanstven, proučavanje

politično pravnih strok pa je zanemarjeno. O bistvu prava, o pravu kakor socialnem pojavu, njega izvoru in razvoju, njega socialnih funkcijah, o deležu drugih ved pri razvoju prava, o njega civilizatorni vsebini in ciljih, o enotnosti pravne ideje, razmerju pravoslovja do drugih ved itd. se ne dobi malo da ne nobenih enotnih pojmov, ker jih ponajveč predavatelji sami nimajo. Poln zgodovinskih dat iz preteklih in za razumevanje sedanjih brezpomembnih dob, brez globljega pogleda v sile gibajoče človeško družbo, kojih produkt je pravo, razdvojen s konfesionalizmom vbitim mu v srednjih šolah, a brez utemeljenega in enotnega svetovnega naziranja, vzame pravnik slovo od vseučilišča, po svojih spričevalih usposobljen delovati kakor sodnik, odvetnik, finančni in upravni uradnik in — politik!

Spoznavši nedostatke v današnji pravniški naobrazbi, dozorela je temeljna reformatorična misel, »ki se skoraj v enaki obliki v vseh predlogih najde, zahteva po omejitvi historičnega študija v prid pozitivno jurističnemu, potem pa tudi intenzivno naglašanje onih strok, ki smo se jih navadili nazivati politične ali državno pravne, pred vsem narodne ekonomije ter državnega in upravnega prava.« (Wenger, Römische Rechtsgeschichte, v Österr. Gerichts-Zeitung 1907, št. 25, str. 194.) Pričakovati je bilo, da se bodo tem predlogom takoj uprli zastopniki historičnih strok, kajti: »bei allen Reformen ganzer Institutionen ist es immer hart für die Betroffenen und auch sachlich schwierig, das Herkommen aufzugeben und die Grundlage zu ändern. (Ratzenhofer, l. c. st. 280.) — V štev. 25, 26 in 29 Österr. Gerichts-Zeitung 1907 se že trudita Wenger za rimsko in Puntschart za nemško pravno zgodovino ozir. pravo dokazati neobhodno potrebo teh strok in njih neprecenljivo znanstveno vrednost za pravno izobrazbo. Toda tudi o njih velja, kar Ratzenhofer (l. c. str. 280) trdi o sporu glede potrebe študija klasičnih jezikov, »dass dieser Streit weniger mit Gründen als mit Leidenschaft geführt wird, was andererseits darauf hinweist, dass hier weniger eine abstracte Zweckmässigkeit und Wissenschaftlichkeit als gewisse Interessen in Betracht kommen.« Vsaj eno pa jima je priznati: Oba zanikata vrednost študija historičnega prava za razumevanje pozitivnega in iščeta pribežališča (prvi duhovito, drugi frazasto) za svoje

discipline v njih pomenu za splošno izobrazbo. »Ist ausserhalb des römischen Privatrechts aus den romanistischen Vorlesungen nichts zu entnehmen, was der Jurist für seine modernrechtliche, auf praktische Bedürfnisse zu richtende Ausbildung brauchen könnte?«, vprašuje Wenger (l. c. str. 194) in odgovarja (str. 201): »Der Jurist wird sich nicht ohne Vorteil dieser Lehren erinnern, wenn er von den modernen Angriffen auf die autonome Gemeindeverwaltung hört, und er wird sich hüten, den Schlagworten von hüben und drüben kritiklos aufzuhorchen. Das öffentliche römische Recht soll auch politisch unbefangenen denken lehren. Die Geschichte soll den gebildeten Juristen über die Sensation der Tagespolitik emporheben, soll ihn zu einem objektiven Urteil befähigen und ihn vor allem unabhängig stellen vom politischen Bekenntnis eines Partei-Journals. Ich berühre hier einen der wundensten Punkte in der Ausbildung der Juristen. Er steht in vielen und vielen Dingen des öffentlichen Rechts haltlos den Forderungen eines Parteiprogramms, wenn nicht gar einer Tageszeitung gegenüber.« Priznava pa takoj: »Gewiss ist hier das, was der Romanist zur Erstarkung des selbstständigen Urteils beitragen kann, gering anzuschlagen.« In Puntschart: »Vom wissenschaftlichen Gesichtspunkte gehört die Erkenntnis der deutschen Rechtsgeschichte zur Weltanschauung, . . . auch die deutsche Rechtsgeschichte arbeitet an dem erhabenen Kulturproblem der Selbsterkenntnis der Menschheit.« Da sta oba v zmoti, dokazuje Wenger sam s svojim gorenjim priznanjem o rakrani na izobrazbi pravnikov — vkljub vsemu dosedanjemu tako obsežnemu negovanju historičnega prava! »Das, was unsere Wissenschaft dem Altertum verdankt, ist über jede Erörterung erhaben; aber dass wir diese Grundlagen unserer geistigen Höhe bereits überdaut haben und weit über den Gedankenkreis des Altertums hinaus sind, leugnet höchstens der klassische Conventionalismus«, odgovarja jima Ratzenhofer (l. c. str. 280) s strogo obsodbo: »Dem klassischen Conventionalismus ist es zuzuschreiben, dass unsere Juristen noch immer nicht den entscheidenden Schritt von den Pandecten zum nationalen Recht gemacht haben, während die Zeit schon nach einer weiteren Entwicklungsstufe, nach dem socialen Rechte ruft.«

S tem ni rečeno, da je zgodovinski študij za pravnika brez vrednosti in nepotreben. Nasprotno! Moderne vede ne podcenjujejo velikega deleža zgodovinske vede na lastnem razvoju in pripisujejo brez pridržka v prvi vrsti zgodovini spoznanje najvažnejših razvojnih zakonov. Tudi je v bistvu induktivne metode, ki tvarka iz pojavov znanstvene zaključke, da se opira na široko zgodovinsko podlago. Tem manj more izhajati pravna naobrazba brez temeljitega poznanja zgodovine. Toda le študij svetovne zgodovine kakor zgodovine civilizacije more podati pravi pogled v bistvo in življenje človeške družbe, v zakonitost nje razvoja, v njej delujoče sile ter dati podlago za razumevanje pojavov sedanosti, zgodovine, kakor njeno nalogo opisuje Ratzenhofer (Sociologische Erkenntnis, str. 368.): »Wie die Civilisation im sozialem Process entsteht, sich ausbreitet und an Macht gewinnt, wie an diesem Vorgange Individuen und Socialgebilde hemmend und fördernd mitwirken: dies darzustellen, ist Aufgabe der Geschichte als Wissenschaft.« Študij zgodovine v tem zmislu v zvezi z rezultati vseh drugih strok znanstvenega raziskavanja še le more omogočiti sintezo o razmerju posameznika do družbe in svetovnih pojavov in s tem podati svetovno naziranje, ki more posameznika v vsakem oziru vezati in mu da za vse slučaje moč ravnati civilizatorno. Zgodovina posameznih dob narodov in specijalnih strok, kakor n. pr. zgodovina rimske države, pravna zgodovina, pa ne samo da tega ne nudi, ampak vodi v enostranost, celo neistinost in povzročuje, neznanstvene predsodke. To spoznanje nam kaže pot, katero naj gre reforma glede historičnih študij na pravni fakulteti: Specijalno, strokovno zgodovino prava ima nadomestiti obča svetovna zgodovina civilizacije. Učenjaško negovanje specijalne pravne zgodovine, za zgradbo svetovne zgodovine civilizacije neizmerne važnosti, se bo s tem le poglobilo, ker se bo vršilo izven ozkih mej, v katere je bila ta stroka vkovana kakor pravna propedeutika. »Sobald die Weltgeschichte die Hauptrichtungen der politischen und civilisatorischen Entwicklung klar und wahr gezeichnet hat, dann vermag auch die Specialgeschichte, ohne die früher erwähnte Gefahr, zu irren, also unter richtiger Würdigung eines Zeitabschnittes und einer Individualität, in den Mikrokosmos der Ereignisse einzudringen.« (Ratzenhofer, Politik, str. 451.)

Na podlagi študija zgodovine civilizacije kakor predšoli in naslanjajoč se ozko nanjo, naj potem najdejo v nameravanim preustrojenju pravnih študij takoj svoje mesto takozvane politične stroke, kakor narodna ekonomija (specijalna zgodovina in veda narodnega gospodarstva) ter vse javno pravo: državno, upravno, finančno in mednarodno. Politične vede se je dosedaj upoštevalo veliko premalo in negovalo prepovršno. Velik napredek naravoslovnih ved pa je povzročil prevrat tudi v nazorih o pomenu in vrednosti vseh ved, tikajočih se javnega, družabnega življenja. Gospodarska veda je morala zapustiti svoje individualistično stališče in obračati vso pozornost življenju socialnih skupin. To proučavanje pa je izpodrinilo tudi tla dosedanji juristični metodi v državnopravnih vedah in dalo tem vedam nove impulze. In kakor nov plod pomlajenja državnopravne in gospodarske vede je dozorela v zadnjih desetletjih veda, ki po svoji obsežnosti obe nadkriljuje, po svoji vsebini obe spaja, a po metodi obema daja smer, — veda o politiki kakor dinamiki socialnih sil. Mogla je nastati le na podlagi rezultatov naravoslovnih ved v zvezi s pravnim spoznanjem družabnega življenja človeka in človeških skupin. »Es ist bemerkenswert, dass die politische Wissenschaft nie den Boden gründlicher Erkenntnisse betreten hätte, wenn nicht die Naturwissenschaften den jetzigen Einblick in das Wesen unseres Daseins und in die Naturgesetze geschaffen, wenn nicht die gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Beziehungen der Menschen eine vorarbeitende Erforschung gefunden hätte! — Alle anderen Gebiete praktischer und abstrakter Natur mussten bereits reiflicher Erkenntnis eröffnet sein, bevor es möglich wurde, die Politik wissenschaftlich zu erfassen. (Ratzenhofer, l. c. str. 444.) A da je takoj prvi poskus imel tako sijajen uspeh, je zasluga Ratzenhoferjevega genija, zasluga, ki je današnji znanstveni svet niti približno ni znal oceniti. V svojem epohalnem delu »Wesen und Zweck der Politik. Als Teil der Sociologie und Grundlage der Staatswissenschaften.« 1893, III. zvezki, podal nam je velikanski sestav te vede, obsegajoč v osnutku vse probleme medsebojnih odnošajev človeštva. ». . . Es bildet den Schlüssel zur Hauptmasse der Phänomene der menschlichen Geschichte und das verwendbarste Schema, das bei der socialen Entwicklung angewendet werden kann. Es bietet die erste »wissen-

schaftliche« oder wenigstens zufriedenstellende Theorie, welche bezüglich des Ursprungs und wahren Aufbaues des Staates geliefert wurde, so dass, wenn man dies Prinzip in seiner Vollständigkeit begreift, die alten Auffassungen über den Staat hinfällig werden und jedes Werk über die Natur des Staates, das weder diesen Standpunkt anerkennt, noch vom ihm ausgeht — deren gibt es immerhin noch genug — muss als oberflächlich und praktisch wertlos betrachtet werden,« pravi o tem delu sloviti ameriški učenjak in strogi kritik L. F. Ward (*Sociologie von heute*, 1904, str. 83.).

Ni možno na tem mestu niti približno podati vsebine tega dela. Mora se študirati in zopet študirati. Na vseučiliščih pa je vzlic temu, da smo že v drugem desetletju, odkar je delo izšlo, politika kakor veda ne samo neznana, ampak se ji je dosedaj vse poskuse ji otvoriti pot v vseučiliščne dvorane, načelno odbijalo, kakor da bi se učenjaki bali, da njih šara pride ob veljavo. Opozarjam samo na nepriliko graškega učenjaka prof. Gumpłowicza, (ki je dal s svojimi državnopravnimi in socijologičnimi študijami neposredno podlago Ratzenhoferjevemu delu), ko je uporabljaje znanstvene rezultate Ratzenhoferjevih del v državnopravnih vedah skušal le-te iz prejšnjega močvirja privedi do novega življenja in novih uspehov. Med tem pa se je veda vzlic temu razvijala, in danes prihaja po ovinkih preko Anglije, Francije, Italije in Amerike na nehvaležna avstrijska tla, opominjajoč nasprotnike, da se kolo razvoja ne da nazaj sukati. Našla bo tudi prej ali slej pot v avstrijska in nemška vseučilišča in želeti bi le bilo, da se to v Avstriji že pri name-ravani reformi zgodi.

Roko v roki s politiko kakor vedo pa gre njena neposredna prednica, a dozorela še le ob nji in po nji, veda, ki spaja vse druge v organsko celoto, veda o človeških medsebojnih odnosajih, poimenovana po Comteju socijologija. Ne prisvajam si moči, v teh odlomkih podati pojem, bistvo in vsebino te vede. Naj govori zopet Ratzenhofer, ki je v svojem delu »Die sociologische Erkenntnis. Positive Philosophie des socialen Lebens, 1898« z genijalno intuicijo izvedel v krasno celoto, kar so pred njim Comte, Spencer, Schäffle, Wundt in zlasti Gumpłowicz le slutili in namigavali. Str. 5 in nasl.: »Da

die Philosophie bisher hauptsächlich nur zwei Hauptgebiete, das Geistesleben und die materielle Erscheinungswelt, anerkannte, blieb ein drittes Hauptgebiet von ihr zu wenig beachtet, welches sowohl ein Geistesleben als auch eine materielle Erscheinungswelt hat: das gesellschaftliche Leben. In der Ergründung desselben muss die Philosophie ihr Wiedererwachen finden. Das gesellschaftliche Leben verweist auf die innersten Triebe des Menschen als Erklärung für die Stellung jedes Einzelnen gegenüber dem Allgemeinen. Es erweckt in uns den Ausblick auf ein riesiges Gebiet der Wissenschaft, das wir bisher in der Dämmerung unserer Einsicht teils als der Wissenschaft über das individuelle Bewusstsein, teils als den Wissenschaften der materiellen Welt zugehörig angesehen haben. Und dieses Gebiet grundlegend zu eröffnen und zu beherrschen, fällt der Sociologie als Teil der Philosophie, und zwar neben der Psychologie, zu; so wie diese die Innennatur des Menschen auf Grund der Psychologie erforscht, enthüllt jene die äussern Beziehungen des Menschen auf Grund der Völkerkunde und der Geschichte. Beide enthüllen aber erst im Zusammenhange mit der Naturwissenschaft das Geistesleben des Menschen, wobei der Sociologie die Zusammenfassung aller einschlägigen Erkenntnis zufällt. Eine Philosophie ohne Sociologie gleicht einer Psychologie ohne Physiologie; sie ist den subjektiven Trugschlüssen preisgegebene Speculation. An die Seite des kosmologischen, psychologischen und ontologischen Problems gehört auch das sociologische; denn unser Denken ist erst voll umschrieben, wenn sich den Ideen über Welt, Ich und Unendlichkeit jene über die Wechselbeziehungen der Menschen anschliessen. Weil dieses Problem bisher nicht gründlich erwogen wurde, blieb auch das sittliche Ideal der Philosophen (Humanität, Tugend, Glück u. s. w.) ein Phantasma; wir erkennen es erst, wenn wir die psychologische Erkenntnis über den Einzelwillen durch die sociologische über den Socialwillen vervollständigen... Die Sociologie ist die philosophische Grundlage für die Wissenschaften der menschlichen Wechselbeziehungen und ihrer wesentlichen Äusserung, der Politik... Aus der durch die sociologische Erkenntnis erweiterten Philosophie kann aber erst eine einwandfreie Ethik und Ästhetik hervorgehen und vermögen die Rechtsphilosophie, die Staatswissenschaft, die

Volkswirtschaftslehre tatsächlich Wissenschaften werden.« In v svojem slovitem govoru 1904 na svetovnem kongresu znanosti in umetnosti v St. Louisu v Ameriki o pomenu in ciljih socijologije pravi (cit. po »Omladini«, II. str. 4.). »Socijologija je znanost, ki se peča z medsebojnimi človeškimi odnošaji; njena naloga je najti temelje socijalnega razvoja in pogoje za splošno blaginjo človeštva.« Vidi se iz tega stavka, kak mogočen korak naprej je naredilo socijologično spoznanje med prvim socijologičnim delom Ratzenhoferjevim in tem govorom: Prej še samo teorija brez praktičnih smotrov, je zdaj že njena naloga najti pogoje za splošno blaginjo človeštva. »Socijologija naj popelje delo za pospeševanje občnega blagra iz naivnega empirizma do zavestnega čina. Ona naj bo za socijalni blagor to, kar je medicina za telesni blagor. Mesto vladajočega socijalnega mazaštva naj nastopi znanstveno utemeljeno ravnanje« (ibidem). Kar navaja potem za nalogo socijologije v načrtih, je tako dalekovidno in obsežno, da je popolnoma umljivo le socijologu-strokovnjaku in daje v tem Ratzenhofer, da govorim z Gumpłowiczem, učenjakom bodočih stoletij znanstven testament, katerega naj bi se pridno trudili spolniti.

Brez poznanja socijologičnih naukov ni moči priti do utemeljenega in zadovoljivega svetovnega naziranja. Zlasti pa zahteva pravna naobrazba temeljiti študij socijologije in ostane brez njega neznanstvena, enostranska in polovičarska. Socijologija ima v modernem ustroju pravnih študij zavzemati zaključno mesto za študijem zgodovine civilizacije in disciplin javnega prava ter nadomestiti v zvezi s študijem temeljnih naukov o etiki kakor vedi »über das Sittlichseinsollende« sedaj tako diskreditirano pravno filozofijo. »Die jetzige Rechtsphilosophie, welche sich zur Aufgabe setzt, das positive Recht auf seine obersten Grundsätze zurückzuführen, die Stellung des Rechtes als solchen in der Weltordnung darzulegen u. s. w., ist viel zu abstrakt, das Band, welches sie um die Jurisprudenzen zieht, ist viel zu lose. Sie liegt nicht mehr im Brennpunkte unseres juristischen Interesses«, trdi duhoviti dunajski pravni filozof dr. Georg Wurzel (Die örtliche und zeitliche Spaltung der Rechtswissenschaft, Versuche ihrer Überbrückung, v Österr. Gerichtszeitung 1907, št. 29) in toži: »So ist es denn gekommen,

dass wir in Bezug auf die Einheit der Rechtswissenschaft ärmer sind als je zuvor. Die Partikularrechte — wie die beinahe verächtliche romanistische Berechnung sie nennt — mit ihren engen Grenzen und ihren kurzlebigen Gesetzen, stehen einander unvermittelt gegenüber... So ist es denn notwendig, nach neuen gemeinsamen Betätigungsgebieten zu suchen... Regungen dieser Art kommen tatsächlich allorts vor.« In v svojem delu »Das Juristische Denken, 1904« označuje sociologijo kot tisto vedo, ki ima pomladiti pravne vede: »In der Anlehnung an diese Wissenschaft, in ihrem Fortschritte hat auch die Rechtswissenschaft ihre Errungenschaften zu suchen« (str. 100). V istem zmislu govori Evgen Ehrlich (»Sociologie und Jurisprudenz« v Österr. Richterzeitung, 1906, šte v 3): »So ist die Richtung, die die Jurisprudenz als rein praktische Disciplin einschlagen muss, vorgezeichnet: indem sie ihren gesellschaftswissenschaftlichen Inhalt an die Sociologie abgibt, erobert sie neu ihr ureigenstes Gebiet.«

Prvi del študij je s tem zaključen, in s širokim obzorjem, trdnim svetovnim naziranjem in zdravim pogledom v življenje stopi pravnik v novo fazo svojih študij, v proučavanje najvišjega produkta, ki si ga je ustvarilo socialno življenje v večtisočletnem razvoju, s povsem neprimernim imenom nazivanega *privatnega prava*. Našel bo v njem več, nego li paragrafe, več nego li gole več ali manj posrečene predpise, več nego li »znanstvene« se nazivajoče prepise o razlagi te ali one besede, o pravni in postavni analogiji in kakor se še te duhovitosti imenujejo, svež dih življenja mu bo vel iz njega nasproti, življenja posameznika in skupin, kakor se med boré za obstanek in vpliv, boj egoističnih interesov individua s socialnimi interesi družbe. »Wir müssen die politischen Kämpfe als Schöpfungsakte des Rechts — da ein Recht nicht erfunden werden kann — ansehen. Das Recht ist nur aus dem Gesichtspunkte der Politik als öffentliches Recht, und aus jenem der Volkswirtschaft als Privatrecht verständlich.« (Ratzenhofer, Politik III str. 443.) To spoznanje in pa temeljita predobrazba v zgoraj označenem zmislu bodo potem pravniku dale zmožnost najti v posameznih zakonovih določilih vso dalekosežnost njih vsebine, tam pa, kjer ga zakon zapušča, dajale povsem utemeljeno in zanesljivo smer, in tistim »naravnim

pravnim načelom,« ki jih daje pravniku za nekak »vade mecum« na pot občni državljanski zakonik (§ 7), šele pravo vsebino.

Jurisprudenca, negovana v takem zmislu, bo postala v resnici veda, veda o pravu kakor socialnem pojavu in s tem del sociologije. »Že je na potu, toda pojagoma, kakor vse veliko na duševnem polju« (Ehrlich l. c.). Ihering je s svojim »zakonom smotrenosti« (Zweckgesetz) storil prvi korak. Sodobniki ga sicer niso razumeli, a v mlajših je našel vnete in duhovite naslednike. Naj omenim razen veleuma Ratzenhoferja, ki je izven te vede stoječ, dal v svojih delih novemu pravnemu razvoju neizmerno impulzov in nakopičil še nevzdignjenih zakladov, nekaj pravnikovstrokovnjakov in iz čisto poljubno uvrščenih citatov pokažem, kako prav ima Ehrlich, »da se za pravoslovje v zadnjih letih množe znaki nove dobe.« »Jurisprudenz dieser Art ist in der Tat eine Morphologie der menschlichen Gesellschaft. Es ist unmöglich, das Recht zu lehren, ohne zugleich ein Bild der Gesellschaft zu geben, für die es gelten soll,« pravi sam in po plastičnih primerih nadaljuje: »Die kunstgerechte Verwertung der Ergebnisse wissenschaftlicher Arbeit für juristische Aufgaben findet mit jedem Tage mehr Verständnis. So vor Allem die der Wirtschaftspolitik, insbesondere der Socialpolitik: so weit wir heute noch davon entfernt scheinen, dürfte doch recht bald der Tag kommen, wo es Gemeinplatz sein wird, dass es ohne Wirtschaftspolitik und Socialpolitik weder eine Jurisprudenz noch auch eine diesen Namen verdienende Rechtspflege geben kann.« (l. c.)

Pogoj temu je, da se bistvo prava začne pojmovati v socijologičnem zmislu, kajti odgovor na vsa nadaljnja vprašanja o uporabi prava, njega smotru itd. je najti logično že v pravilnem pojmovanju prava. In to pojmovanje danes že lahko zasledimo pri največjih pravnikih in mislecih z blestečimi imeni. »Das herrschende Recht ist der klare Ausdruck der herrschenden Entwicklungsstufe des Gemeinwesens, demnach an sich, also bei jedem Volke, in steter Umbildung begriffen,« pravi učeni Arnold Fischer (Die Entstehung des socialen Problems, Rostock, 1903, st. 410) in (str. 412) dokazuje: »Solange das Dasein des Menschen durch Gemeinbesitz und Gemeinarbeit erhalten wurde, lag das Schwerkraft des Rechts in diesen familiären Gemeinschaftsbeziehungen und das Recht hatte in erster Linie diese zum Gegenstande ...

Der dingliche Charakter des Rechts ist eine Erscheinung des individuellen Kampfes ums Dasein im Rechtswesen.« Randa, Besitz, str. 53: »Das Recht ist ein organisches Produkt des geistigen Lebens und der Machtverhältnisse eines Volkes, und hört darum nicht auf es zu sein, wenn in unterschiedlichen Zeilen bei der Bildung seines Inhalts die rechtschaffenden Faktoren bewusst oder unbewusst ihre Klasseninteressen tunlichst zur Geltung zu bringen trachten.«

Najbolj se je približal socijologičnemu stališču naš žal prerano umrli Steinbach. V svojih duhovitih spisih kaže povsod na socijologični izvor prava in izvaja iz tega za presojanje najtežjih pravnih vprašanj dalekovidne posledice. Na lheringu hvali (Die Moral als Schranke des Rechtserwerbs und der Rechtsausübung, 1898, str. 42), da je v svojem delu »Zweck im Recht« proučil najgloblje temelje prava popolnoma samostojno in opirajoč se samo na dejanske podatke procesa pravne tvorbe, opozarja, da je »egoizem družbe« vir novih pravnih nazorov, ki prihajajo v civilno pravo pod imeni »dobrih šeg«, »ordre public«, »bonnes moeurs«, trdi popolnoma pravilno (l. c. str. 47), da je v teh interesih skupnosti, v egoizmu državne družbe vzrok za večino utesnitev v izvrševanju lastninske pravice, ter pripisuje istemu egoizmu zakonodajstvo na polju varstva delavcev. Vendar še mora tožiti, da se je ta faktor v juristični literaturi dosedaj v razmerju z njega pomenom le premalo uvaževalo. Kakor da bi imeli Ratzenhoferjevo »Positive Ethik« pred seboj, čitamo o medsebojnem vplivu prava in nravnosti na str. 85 cit. spisa: »Freilich muss meines Erachtens in dieser Erscheinung ein weiterer Beweis dafür erblickt werden, dass mit der in der Jurisprudenz so beliebten Entgegenstellung von Recht und Sittlichkeit, namentlich für die Probleme der Rechtsentwicklung, sehr wenig gewonnen ist, da für die Fortbildung des Rechtes ... der ethische Standpunkt, das Seinsollende entscheidend ist und als die allererste Voraussetzung für die Entstehung von Rechtsätzen sich erweist, dass ihr Inhalt vorerst als Teil der sittlichen Ordnung Anerkennung gefunden hat.« Najbolj pa kaže Steinbach svoje socijologično pojmovanje prava na str. 97 v svoji kritiki pravoslovja in družabnih ved: »Wohl aber darf mit Rücksicht auf das Gesagte hier noch beigefügt werden, dass unsere Gesell-

schaftswissenschaften, namentlich aber Jurisprudenz und Nationalökonomie, wie sie von den als klassisch geltenden Schulen behandelt werden, den ihnen gemachten Vorwurf einer allzu atomistischen Anschauungsweise in der Tat zu verdienen scheinen. Denn in beiden Disciplinen wird der Ausgangspunkt von dem einzelnen Menschen als Rechts- beziehungsweise als Wirtschaftssubjekt genommen und hierauf aus dem egoistischen Treiben desselben das ganze wissenschaftliche System konstruiert. Die Beschränkung, ja teilweise Überwindung der egoistischen durch die socialen Triebe und die dadurch bedingten Rechts- und Wirtschaftsverhältnisse innerhalb der socialen Gebilde werden häufig gar nicht, fast regelmässig aber in zu geringem Masse in den Kreis der Betrachtung gezogen. Daraus ergibt sich ganz natürlicher Weise eine vielfach einseitige Darstellung. So haben die Verschiedenheiten in den rechtlichen Beziehungen der Menschen untereinander, je nachdem dieselben als selbstständige Rechtssubjekte oder als Mitglieder einer und derselben gesellschaftlichen Organisation einander gegenüber stehen, in der Jurisprudenz eine verhältnismässig noch sehr geringe Beachtung gefunden, obwohl in dieser Hinsicht aller Orten in der Rechtsentwicklung die interessantesten Erscheinungen sich zeigen...« Seveda je po Steinbachu potem sodnik več nego slep razlagač paragrafov. »Nichts geringeres wird ihm zugemutet, als von Fall zu Fall die Grenzen festzustellen, welche dem Einzelinteresse bei der Begründung und Ausübung subjektiver Rechte durch das Gesamtinteresse und zwar namentlich durch das Interesse der staatlichen Gesellschaft, aber in manchen Fällen auch durch das Gesamtinteresse gewisser vom Staate anerkannter und geförderter Berufe gezogen sind« (str. 101). Slično se izraža v študiji »Treu und Glauben im Verkekr« 1900, zlasti na str. 53.

Poleg Mengerja (Das bürgerliche Recht und die besitzlosen Klassen ter Neue Staatslehre) naj le še omenim Peyerja (Wasserrecht, str. 19 in nasl.), Spitzerja (Konstruktion und Interessenvertretung als Faktoren der Rechtsprechung) v Österr. Gerichts-Zeitung 1906, št. 15) in citiram Fr. v. Liszta (Neue Freie Presse od 15. marca 1906): »Die sociologische Betrachtung zeigt uns, dass die ganze menschliche Gesellschaft ihre Ent-

wicklung aus bestimmten Anfangsstufen zu immer vollkommeneren Stufen durchmacht und dass wir überall dieselbe Entwicklung in Typen wiederkehren sehen, mag es sich nun um einzelne Gestaltungen des gesellschaftlichen Lebens, mag es sich um den Übergang von der kollektivistischen zur individualistischen, zur Naturalwirtschaft, zur Geldwirtschaft, zur Kreditwirtschaft, oder mag es sich um die Entwicklung der Ehe, des Eigentums, des Strafrechts oder des Civilprocesses handeln... Das richtige Recht kann nur ein solches sein, das mit der Entwicklungstendenz zusammenfällt.«

In najmodernejši vodja avstrijskega pravosodja, ustvaritelj civilnopravdne reforme Franc Klein, ali ne govori kakor moderni socijolog o pravu in nalogah pravosodja? Toži, da se pravniki preveč zatekajo v stare kodekse namesto v življenje: „Hier liegt noch viel ungehobenes Materiale für eine gründliche Revision der Lehre von den Rechtsquellen. Namentlich Materiale, um einmal den historischen verfassungsrechtlichen Unterschieden, die in manchen Fragen dieser Lehre übermässig betont werden, den wenig u. äusserst langsam veränderlichen psychologischen und biologischen Faktor der Rechtsgeltung gegenüberzustellen und auch diese Lehre einmal, statt vom Standpunkte des Rechtssystems, von dem des lebendigen Menschentums anzusehen.« (Vorlesungen über die Praxis des Civilprocesses, str. 2.) Pravosodje pojmuje v soglasju z Mengerjem za upravno delovanje: »... es zeigt sich uns auch, — was lange vergessen war — dass die Civilrechtspflege Pflege aktuellen wirtschaftlichen und socialen Lebens, dass sie nicht gelehrte Forschung, sondern angewandte Wissenschaft, wenn man das Wort im höheren Sinne nimmt, eine der Aufrechthaltung der gegebenen socialen und Wirtschaftsordnung dienende Verwaltungstätigkeit ist,« (ibidem str. 11.). »Der Process ist ein Mittel zur Feststellung des materiellen Rechts... Die Kenntnis des materiellen Rechts und seine richtige Anwendung steht in erster Linie, sonst fehlt dem Process die sociale Rechtfertigung« (ibidem). Pomanjkanje tega, kar Steinbach zahteva od bodočega sodnika, graja Klein na sodobnem: »Dem interesselosen Staate hat sich das Organ der staatlichen Rechtsprechung, der interesselose Richter nachgebildet« (ibidem str. 55.). Kako ceni naravoslovne

vede za pravoslovje, vidi se na izreku str. 143: »Das ist der grosse Segen, den die Methode der Naturwissenschaft uns gebracht, indem sie dem Dünkel der Spekulation als sehr ernüchternden Genossen das Experiment und die Kritik durch die Erfahrungstatsachen zugesellte. Auch die Jurisprudenz ist heute schon in allen ihren Zweigen in dem Sinne naturwissenschaftlich beeinflusst.«

Preveč bi se oddaljil od predmeta in prvotne naloge teh vrstic, ko bi še iz drugih panog pravoslovja in zlasti iz kazenskopravne vede hotel dokazovati oživljajoči vpliv socijologičnih naukov in potrebo skrbnega negovanja socijologije ter preustrojenja pravnih študij v tem smislu. Ponavljam le, da socijologično mišljenje prodira v vse duševne vede s tako silo, da se mu ne bo več moči odtegniti in da so zlasti pravne in državne vede že prepojene s socijologičnimi nazori. Gre torej večinoma le za ureditev praktično pridobljenih nazorov in pripoznanje nedostatnosti dosedanje podlage ter uvidevanje potrebe iskati novih temeljev. Da jih bode moči najti po označeni poti preko polja socijologije in politike, ki čaka še silnega obdelovanja, je danes brezdvomno. Mnogo in največ je ovirala ta razvoj dosedanja organizacija pravnih študij, ki je na eni strani izčrpavala polovico mlade energije z brezplodnimi historičnimi študijami, na drugi strani pa zabranjevala novim strokam uveljavljenje.

Kako dolgo še?

Brez odgovora na to vprašanje sklepam z nasvetom našim mladim pravnikom: Sezite pridno po socijologični literaturi zlasti po velikih delih Gumpłowicza in Ratzenhoferja, dvigujte v njih nakopičene zaklade spoznanja in nadomestite s privatnimi študijami to, česar vam vseučiliščne dvorane ne nudijo! Trdnost in neizpodbitnost svetovnega naziranja, ki si ga ustvarite tem potom, poleg drugih necenljivih in šele pozneje se pojavljajočih pridobitev vam bodo obilna nagrada in trajna vzpodbuja k novemu razmišljevanju!

